

ФРАЗЕОЛОГІЧНЕ ОСВОЄННЯ ГРЕЦЬКИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ У ЛАТИНСЬКІЙ МОВІ

(на матеріалі творів Августина Аврелія “Сповідь”,
“Про трійцю”, “Про град божий”)

Тетяна Косарук

Волинський національний університет імені Лесі Українки

проспект Волі, 13, Луцьк, 43025, Україна

e-mail: WNUfr@ukr.net

Розглянуто сутність фразеологічного освоєння іншомовної лексики як одного із аспектів її лексико-семантичного освоєння на ґрунті мови-реципієнта, структурні типи фразеологічних одиниць (ФО), які містять запозичені слова, варіативність цих фразеологічних зворотів та її типи.

Ключові слова: грецькі запозичення, фразеологічні одиниці.

Фразеологічне освоєння грецьких запозичень у латинській мові передбачає, насамперед, їх функціонування як одного з компонентів латинської ФО.

Входження запозичених слів до складу фразеологічного комплексу сприймаючої мови розширює контексти їх вживання й, відповідно, може викликати зміни в семантичній структурі цих слів. Таким чином, деякі запозичені слова набувають у новому мовному середовищі фразеологічно зумовлених значень чи значенневих відтінків, тобто таких, які виникли у фразеологічному оточенні.

Фразеологічна активність властива, однак, не всім лексичним одиницям. Тому фразеологічне освоєння розглядається деякими вченими як важливий, однак факультативний критерій їх лексико-семантичного освоєння [1, с. 8].

Теоретичні дослідження у цій галузі фразеології є досить нечисленними.

Деякі автори [8, с. 9–10; 9, с. 240–244] обмежилися лише звичайним перерахуванням стійких словосполучень, які мають у своєму складі запозичені слова.

Інші мовознавці, такі як Я. А. Баран, В. С. Ващенко, О. В. Кунін, А. Г. Назарян, досить ґрунтовно дослідивши семантичну структуру ФО деяких національних мов, з'ясували, що значення лексем при входженні до складу ФО зазнають часткового чи навіть цілковитого переосмислення. Проте вони зовсім не торкнулися питання тих семантичних змін, яких зазнали іншомовні лексеми при включенні до ФО сприймаючої мови.

Спробою виявити деякі особливості значень іншомовних слів у їх самостійному вжитку та у складі ФО мови-реципієнта є дослідження О. Б. Сабірової [16, с. 81–86].

Об'єктом нашого дослідження є латинські ФО, що містять церковну лексику грецького поход-

ження. Матеріалом послужили твори Августина Аврелія, одного із найяскравіших представників

латинської патристики, зокрема його “Сповідь”, трактати “Про град Божий” та “Про Трійцю”.

У процесі дослідження латинського фразеологічного фонду, опрацьованого лексикографічно, методом суцільної вибірки, ми виявили фразеологічні звороти, які містять у своєму складі церковну лексику, запозичену з грецької мови.

За своєю структурою ці ФО можна поділити на дві групи.

До першої групи належать ті фразеологізми, структура яких відповідає реченню:

- *Abyssus abyssum invocat (involat)*. – Безодня безодню закликає. Вжив. в знач.: Біда не приходиться одна; одна біда породжує другу (Пс. 41, 8).

Abyssus, -i, f. 1) провалля, безодня; 2) підземне царство, місцеперебування померлих; 3) пекло; 4) страждання, нещастя (Пс. 41, 8); 5) совість; 6) море; 7) дощ; 8) багатство.

- *Nunc demum agon est*. – Зараз час діяти. Вжив. в знач.: Настав час рішучих дій (Свет. Нерон, 45).

Agon, ônis, m. 1) публічне змагання, бій, циркова боротьба; 2) церк.: духовна боротьба, подвиг; 3) заняття, робота; 4) вирішальний бій (Свет. Нерон, 45).

- *Malus fugit lucem, ut diabolus crucem.* – Погана людина боїться світла (правди), як диявол – хреста.

- *Otium est pulvinar diaboli (satanae).* – Бездіяльність – це бісове ложе.

- *Diabolus non est tam ater, ac pingitur.* – Не такий страшний диявол, як його малюють.

Diabolus, -i, m. – 1) церк.: диявол, дух зла та брехні.

Таким чином, ми бачимо, що є лексеми грецького походження, які під впливом фразеологічного оточення латинської мови набули нових значень, не властивих їм у вільному вжитку. Є, однак, запозичені з грецької мови слова, які при функціонуванні у латинській ФО не змінили своєї семантичної структури. Вони лише реалізували у фразеологічному звороті одне з тих значень, яке вони мали у самостійному вжитку на грутні мови-реципієнта _____.

Другу групу утворюють фразеологізми, які за своєю структурою відповідають сполученню слів і репрезентують наступні моделі:

а) “іменник + родовий відмінок іменника” :

- *Advocatus diaboli.* – Адвокат диявола. Вжив. в знач.: Завзятий обвинувач.

б) “іменник + прийменниково-відмінкова форма іменника” :

- [*Infallibilitas*] *ex cathedrâ.* - [Непогрішимість] з кафедри, т.б. папського престолу. *Cathedra*, ae, f. 1) крісло, стілець; 2) кафедра, т.б. місцеперебування викладача, єпископа, митрополита тощо; 3) засідання, зібрання.

в) “прийменниково-відмінкова форма іменника + родовий відмінок іменника” :

- *Ad limina apostolorum.* – До порогів апостольських. Вжив. в знач.: в Рим.

- *Per pedes apostolorum.* – Апостольськими ногами. Вжив. в знач.: Пішки.

Apostolorum, -i, m. – 1) посланець, посол, гінець; 2) церк.: апостол, т.б. учень Ісуса Христа; 3) апостол Павло; 4) єпископ; 5) Ісус Христос; 6) “Апостол” - богослужбова книга; 7) збирач податків у юдеїв; 8) юрид.: апеляція.

Отже, жодних семантичних трансформацій у структурі лексем грецького походження, які входять до складу фразеологізмів другої групи, не відбулося. Натомість має місце цілковите переосмислення значень усіх компонентів ФО, що призводить до появи цілісного значення цієї ФО, т.б. до ідіоми.

Одні фразеологічні звороти завжди функціонують у сталому лексико-граматичному складі; інші ФО можуть мати структурно-семантичні варіанти, а саме:

а) структурно-граматичні варіанти, що мають розбіжності у граматичній структурі:

- *In patria natus non est propheta vocatus.* – Ніхто на своїй батьківщині не вважається пророком.

- *Nemo propheta acceptus est in patria sua.* – Немає пророка, визнаного власною батьківщиною.

б) лексичні варіанти, що відрізняються між собою лексичним складом:

- *Habitus non facit monachum.* – Зовнішній вигляд ще не робить монахом.

- *Cucullus non facit monachum.* – Клобук ще не робить монахом.

в) квантитативні варіанти, які співвідносяться як повна та скорочена форми:

- *Infallibilitas ex cathedrâ.* – *Ex cathedrâ.*

Чинник варіативності тісно пов’язаний, на думку З. Г. Коцюби, [11, с. 47, 51], з чинником частотності. Тому варіативність ФО може свідчити про її поширення та активне функціонування у мовній системі.

Загальновідомо, що у пареміологічному корпусі відображається не лише досвід усього людства, але й зразки національної логіки та світосприйняття. Тому вибір певного явища дійсності як об’єкта пареміологічної детермінації та врахування його кількісної репрезентації у ФО дає змогу оцінити його важливість та актуальність для носіїв певної етнокультури [5, с. 72, 74].

Ми знаємо також, що у фразеологічному фонді не можуть існувати вислови, зовнішня та внутрішня структура яких суперечила б “... вимогам народності, яким підпорядковується весь фольклор і паремійний жанр зокрема” [11, с. 50].

Отже, враховуючи цю типологічну закритість паремійного фонду та інші чинники,

ми можемо зробити висновок, що наявність церковної лексики грецького походження у латинських фразеологічних зворотах, незалежно від того, чи набули ці запозичення нових значень у фразеологічному оточенні мови-реципієнта чи ні, вже свідчить про цілковите освоєння її семантичної структури носіями латинської етнокультури.

Саме тому, на нашу думку, функціонування запозичених слів у складі ФО сприймаючої мови є однією із найяскравіших ознак їх лексико-семантичного освоєння у новому мовному середовищі.

1. Авилова Н. С. Слова интернационального происхождения в русском литературном языке. М., 1967.
2. Бабичев Н. Т., Боровський Я. М. Словарь латинских крылатых слов: 2500 единиц. Под ред. Я. М. Боровского. М., 1982.
3. Баран Я. А. Основні питання загальної та німецької фразеології. Львів, 1980.
4. Ващенко В. С. Слово та його значення. Дніпропетровськ, 1976.
5. Голубовська І. О. Паремії як відбиття ціннісних пріоритетів етнічної спільності (на матеріалі української, російської, англійської та китайської мов) // Мовознавство. 2004. № 2-3.
6. Гончарова Н. А., Щербакова И. М. Из античной мудрости. Мн., 1995.
7. Добровольский Д. О. Национально-культурная специфика во фразеологии // В Я. 1997. № 6.
8. Забавников Б. Н. Французские лексические заимствования и их освоение в современном немецком языке. Автореф. дис. канд. филол. наук. Калинин, 1971.
9. Ефремов Л. П. Сущность лексического заимствования и основные признаки освоения заимствованных слов. Алма-Ата, 1958.
10. Корж Н. Г., Луцька Ф. Й. Из скарбниці античної мудрості: [Словник] / Художнє оформлення П. Т. Вишняка. 2-ге вид., доповн. і перероб. К., 1994.
11. Коцюба З. Г. До питання про пареміологічний парадокс. // Мовознавство. 2006. № 4.
12. Крылатые фразы древних римлян. Сост. И. Смирнов, В. Левинский. М., 1999.
13. Кунин А. В. Курс фразеологии современного английского языка: Учеб. для ин-тов и фак. иностр. яз. 2-е изд., перераб., М., Дубна: Изд. Центр “Феникс”, 1996.
14. Назарян А. Г. Фразеология современного французского языка. М., 1976.
15. Овруцкий Н. О. Крылатые латинские изречения в литературе. К., 1962.
16. Сабирова О. Б. Заимствованное слово как самостоятельная лексема и заимствованное слово в составе фразеологического комплекса / Труды. Самаркандский госуниверситет, 1972. Вып. 219, № 5, ч. 2.
17. Секірін В. П. До питання про лексичну асиміляцію запозичень та її аспекти в англійській мові // ПРГФ, 1975. Вип. 2.
18. Софрон Мудрий, І. Козовик. Латинські вирази, афоризми та приповідки. Ів.-Франківськ, 2001.
19. Цимбалюк Ю. В. Латинські прислів'я і приказки: [Довідник] К., 1990.
20. Цимбалюк Ю., Кобів Й., Смурова Л., Латун Л. Біблійна мудрість у латинських афоризмах українською та англійською мовами. Науково-навчальний посібник. Вінниця, 2003.
21. Цимбалюк Ю. В., Краковецька Г. О. Крилаті латинські вислови. К., 1976.
22. Forcellinus Aeg. Totius latinitatis lexicon. V. 1-6, Prati, 1858-1876.
23. Thesaurus linguae Latinae. Editus auctoritate et consilio Academaicum quinque Germanicum. 1937-1963. Lipsiae in aedibus V. G. Teubneri.

**ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКОЕ ОСВОЕНИЕ ГРЕЧЕСКИХ
ЗАИМСТВОВАНИЙ В ЛАТИНСКОМ ЯЗЫКЕ
(на материале произведений Августина Аврелия “Исповедь”,
“О троице”, “О граде божьем”)**

Татьяна Косарук

Волынский национальный университет имени Леси Украинки
проспект Воли, 13, Луцк, 43025, Украина
e-mail: WNUfr@ukr.net

Рассмотрена суть фразеологического освоение иноязыной лексики как одного из аспектов ее лексико-семантического освоение на основе языка-реципиента, структурные типы фразеологических единиц (ФО), содержащие заимствованные слова, вариативность этих фразеологических оборотов и ее типы.

Ключевые слова: греческие заимствования, фразеологические единицы.

**PHRASEOLOGICAL FAMILIARIZATION OF GREEK LOANWORDS
IN LATIN (ON THE BASIS OF ST AUGUSTINE'S CONFESSIONES,
DE TRINITATE AND DE CIVITATE DEI)**

Tetiana Kosaruk

Lesia Ukrainka Volyn National University

13, Prospect Voli, 43025 Lutsk, Ukraine

e-mail: WNUfr@ukr.net

The paper tackles phraseological adaptation of foreign loans into the system of idioms of the Latin recipient paying particular attention to the resultant structural variability.

Key words: loanwords, phraseological units.

Стаття надійшла до редколегії 12.04.2010 р. Статтю прийнято до друку 14.09.2010 р.